

PERSPECTIVE: JURNALUL, FICȚIUNEA ȘI STUDIUL ISTORIC. OGLINDIREA ADEVĂRULUI ISTORIC ÎN TREI TIPURI DE TEXTE

Drd. Cristian Petru VIERU
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Abstract: *The study traces how the realities of the decades dominated by communism (especially the decade preceding the revolution) are reflected in the eighties fiction on the one hand, and in the diaries of the time or in historical studies, on the other. The writers use the parable to suggest the harsh living conditions. The diaries of the writers in exile or the historical studies exactly suggest the political pressure on the common man, reflected in the poor material conditions. The fate of the intellectual who will feel a restriction of the spirit was one of the great obsessions of literature. Some truths pass the censorship filter thanks to a subterfuge: the pretext of describing the everyday banal. The historical events in the country are reflected in the exile's diaries, threatening the same discretionary policies that are suggested in the eighties short prose. In order to understand how censorship works, we referred to specialized studies dedicated to this topic. An author's written text remains the strongest evidence used against him. In the 80s, a number of writers were arrested or intimidated by the security service because of texts that did not follow the line dictated by the party. The lack of credibility of the communist leaders becomes evident in the years preceding the revolution, and unenslaved literature, especially short prose, will manage to meet the needs of the initiated reader, who is looking for allusions, who finds his destiny in the described events.*

Keywords: *censorship, parable, subversiveness, diary, history*

Cuvintele Monicăi Lovinescu din deschiderea *Undelor scurte* sunt relevante pentru înțelegerea presiunii resimțite nu numai de scriitorii din țară, dar și de cei de peste hotare, care erau conștienți că securitatea îi urmărește, iar dosarele de observație sunt în continuă schimbare. Din studiile postdecembriste consacrate modului de funcționare a aparatului de cenzură, se poate înțelege marea desfășurare de forțe puse în slujba partidului unic cu scopul respingerii oricăror texte care ar putea denunța o stare de fapt, o realitate incriminatoare pentru regimul totalitar. Monica Lovinescu vorbea în anii optzeci de un anumit „cifru al prudenței” în interpretarea textelor apărute în țară, lucru care l-ar pune la adăpost pe scriitorul analizat. Aceasta are convingerea că „literatura în România se va traduce într-o fișă de poliție”, iar „printr-o limpezire prea deplină a situațiilor și a textelor devii complicele involuntar al dosarului pe care îl are fiecare scriitor”¹. Se aduce astfel, în prim-plan, problema conștiinței, a misiunii pline de prudență, pe care o are (și de care trebuie să fie conștient) criticul și scriitorul din exil.

¹ Monica Lovinescu, *Unde scurte*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 7.

Monica Lovinescu aduce în discuție destinul literaturii noastre poststaliniste, denunțând lipsa de combativitate. Liberalizarea în România, crede autoarea, „începe printr-o literatură de evaziune, respectând tabu-urile esențiale: procesele, închisoarea, colectivizarea, canalul.”² Liliana Corobca descrie mecanismele cenzurii într-un amplu studiu care ajută la înțelegerea reticenței scriitorilor. Organismul înființat la începutul anilor '70, *Comitetul pentru Presă și Tipărituri* întetește, treptat, regulile angajaților săi, ajungând să interzică orice fel de colaborare a acestora cu persoane sau instituții aflate în afara țării. Regimul de protecție a informațiilor este bine pus la punct, fiind obturată orice cale de colaborare și cu presa internă. Conform unui decret prezidențial, în iunie 1975, „se interzice tuturor lucrătorilor Comitetului pentru Presă și Tipărituri colaborarea sub orice formă la publicațiile din țară și străinătate, edituri, radioteleviziune, cinematografie sau alte mijloace de informare publice, fără aprobarea expresă a conducătorului instituției.”, iar „încălcarea prevederilor prezentului ordin atrage după sine sancționarea celor vinovați conform Codului muncii și Regulamentului de ordine interioară, mergând până la desfacerea contractului de muncă.”³

Conform aceluiași studiu, există în 1977, „un număr de 24 cadre cu funcții de conducere, 267 lucrători cu funcții de execuție în Capitală și 80 cadre care își desfășoară activitatea în județe, sub conducerea directă a comitetelor județene de partid.”⁴ Într-o notă de fundamentare trimisă unui membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., se reclamă problemele cu care se confruntă angajații instituției. Paradoxal, cei care decid soarta manuscriselor pretendente la tipărire sunt niște umili funcționari care resimt, la rândul lor, nevoile care domină societatea românească. Conform raportului, lipsa locuințelor, asistența medicală deficitară, condițiile grele de muncă și lipsa hranei sunt principalele probleme cu care se confruntă angajații instituției. Cu alte cuvinte, angajații care au ca sarcină verificarea textelor cu un ochi vigilent, astfel încât ele să nu denunțe explicit starea unei lumi, trebuie să întoarcă de la tipar texte în care ei pot intui aspecte dintr-o anumită societate subversiv sugarate.

Aceeași autoare explică într-un alt studiu, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, sinuosul drum al unui text prin cadrul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor. Pentru obținerea statutului *bun de tipar*, se întocmesc referate justificative, iar angajaților lipsiți de vigilență li se fac rapoarte. Apare și un alt fenomen, des întâlnit în spațiul sovietic, într-o scară mai largă, acela al postcenzurii. Librăriile primesc circulare prin care se solicită retragerea de la comercializare a unor titluri, în urma re-evaluărilor. Printre autorii interziși se numără Norman Manea, Constantin Abăluță, Nora Iuga, dar și Adrian Păunescu, un protejat al sistemului. Textul scris al unui autor rămâne cea mai puternică probă folosită împotriva acestuia. „Participarea la cene și lectura unor cărți interzise

² Monica Lovinescu, *Unde scurte*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 11.

³ Liliana Corobca, *Instituția cenzurii comuniste în România*, Oradea, Editura Ratio et Revelatio, 2014, p. 207.

⁴ Liliana Corobca, *Instituția cenzurii comuniste în România*, ed. cit., p. 209.

nu erau probe suficiente împotriva unor scriitori. Cei mai mulți scriau texte care nu ajungeau, desigur, la cenzură, ci la securitate și asemenea grave dovezi erau invocate pentru pedepsirea autorilor.”⁵

Monica Lovinescu reușește să surprindă exact rezultatul acestei politici totalitariste în ceea ce privește cenzura: „Aluzia, încifrarea, ermetismul, iată tot atâtea capcane în care cenzura se zbate, neputincioasă. Crescută la ucenicia realismului socialist, cu rețete simple, situații schematice și clișee de limbaj, cenzura, la toate nivelurile și sub toate formele, se simte pierdută în acest clar obscur, în care nu se poate dibui decât umbre și presimți decât primejdii. Taie la întâmplare cum la întâmplare tragi când nu-ți vezi dușmanul ci-i ghicești doar prezența. Taie și trăiește cu nostalgia fostului realism socialist pe care-l confundă cu realismul.”⁶ Însă, scriitorii români își propun surprinderea absurdului unei societăți înghețate, dogmatice prin apelul la parabolă. Cenzura își va dovedi, însă, limitele ei, neavând acele abilități de a sesiza notele fine, discrete ale unei astfel de scriituri. În deceniile șapte și opt vede lumina tiparului o literatură neaservită, care, de multe ori, amedează politica totalitară, sub pretextul descrierii banalului cotidian. Monica Lovinescu denunță, așadar, o cenzură ineficientă, care, în neputința ei, atacă furibund, acționând ilogic și discreționar.

O analiză în paralel a prozei din acea perioadă, a diaristicii de sertar care va putea fi publicată după revoluția din 1989 și a studiului istoric care analizează contextul acelei perioade ne poate arăta cum erau resimțite aceste realități și cum puteau fi transpuse într-o literatură care face apel la metaforă. Exact la o zi după revolta muncitorilor din Brașov, Monica Lovinescu consemnează în jurnal o întâlnire cu un scriitor venit din România: „Seara, acasă, după cină, Constantin Abăluță, cu două cărți și o sumă de cunoștințe comune. O bună surpriză. Încep să-i citesc după plecare o nuvelă din volumul de proze, recomandată de el însuși, *Groapa*, parabolă bine scrisă a demolărilor și a imposibilității de a avea o reacție.”⁷ Ca fapt divers, același jurnal cuprinde însemnările zilei ulterioare (17 noiembrie 1987), când autoarea află de revolta brașoveană, într-o discuție telefonică. Informațiile circulă greu și sunt oarecum trunchiate, tocmai din cauza obsesiei generale din țară, a fobiei create de securitate în rândul celor care ar putea colabora cu străinătatea. Jurnalele din exil se constituie într-o radiografie a ecourilor pe care le au evenimentele din țară în presa occidentală. Mai bine de o lună, Monica Lovinescu notează zilnic amănunte despre discuțiile din mediul academic francez, despre interesul ziarelor și televiziunilor din Vest provocat de evoluțiile politice din România.

Groapa lui Abăluță vede lumina tiparului în iarna lui 1986, într-un volum de proze scurte care amendează, prin dramele banale trăite de protagoniști, politicile timpului. Debutul nuvelei aduce în prim-plan condiția scriitorului singuratic, proiectat la masa de lucru, care descrie un univers ostil, în destrămare. *Groapa* de pe strada lui este, de fapt, rezultatul demolărilor caselor în scopul ridicării de noi

⁵ Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, București, Editura Cartea Românească, 2014.

⁶ Monica Lovinescu, *Unde scurte*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 11.

⁷ Monica Lovinescu, *Jurnal, 1985-1988*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 248.

locuințe, de blocuri muncitorești, mândrie a regimului: „Ce poveste și cu strada mea. A fost de două ori mai lungă dar au demolat-o ca să facă blocuri noi pe Șosea. Groapa de fundație a fost săpată. Însă de atunci șantierul n-a mai progresat. Oamenii au început să arunce acolo gunoaie. Vara cîinii de pripas și copiii se jucau în ea, iar noi ne strecuram cu grijă pe buza ei întrucât nu aveam altă legătură cu Șoseaua. Însă, când au început ploile, acest lucru nu a mai fost posibil, căci lutul se năruia sub pași.”⁸ Stâlpii de lemn dezafecți, rugina de pe tablele învechite, noroiul sunt semne ale faptului că dezvoltarea socialistă mult trâmbițată contrazice propaganda înfăptuirilor. Soluția scriitorului este de a se refugia în scris, consemnând fidel ororile implicate de această demolare: „Continuam însă să mă plimb pe strada mea, așa înjumătățită cum era. O necesitate organică, o sfidare, cum vreți să o numiți.”⁹ Politica sistemului distruge destine, incapacitatea omului simplu de a protesta, de a se uni pentru a răspunde în vreun fel acțiunilor regimului, este evidentă. Se caută însă metode de supraviețuire, de acceptare a destinului: „Găsisem totuși un paleativ la această stare încordată de lucruri. Când veneam acasă, o luam ca din întâmplare pe una din străzile paralele cu a mea, străzi care nu fuseseră „căpăcite”. Aveam aproape același peisaj, doar unghiurile din care le priveam erau diferite.”¹⁰ Acțiunii nemiloase a utilajelor, care nu se opresc din misiunea lor nici noaptea, i se răspunde cu o oarecare detașare, deoarece aceasta este unica soluție de supraviețuire a individului neaservit regimului. Acesta va privi la spectacolul ororilor: „excavatorul își clătina pumnul uriaș prin toate camerele, izbind pe rând, de repetate ori, în fiecare perete”¹¹, încercând să contemple străzile paralele, neatins încă de planurile de dezvoltare ale comuniștilor.

Umanitatea se comportă bolnav în tot acest univers supus distrugerii și apoi uitării. Zgomotul prăbușirii zidurilor produce panică, obiectele din casele vecine vibrează ca la un cutremur: „Copilul înapoiat al Firicăi, spălătoreasa, scotea sunete guturale, ceva între răs și muget, și dădea din mâini și din picioare cu o furie greu de-năbușit.”¹² Dramele oamenilor sunt vizibile, locuitorii sunt reduși la tăcere, regimul comunist le impune să accepte un viitor în care ei nu cred. Umiliința este la cote insuportabile. Muncitorii inculți de pe șantier îi ironizează pe cei care urmează să rămână fără casă: „-D’apăi ce-ți făcură aștia, cucoană! Că unde-ți mai ducii acum orătaniaa? Cu numai ii fir dîi verzurii. Păstă tot rămasăraă numa’ cărămizilee... Madam Pălărie dă din cap și tace. A fiert în ea atâta venin că i-a pierit graiul.”¹³ Casele dispar, pe rând, odată cu ele dispărând speranțele, istoria locurilor este ștersă cu brutalitate: „Casa crăcănatei, casa Getei (casa fără ferestre, cum îi ziceam eu), casa lui Tobias croitoru, casa lui Bădițescu, casa cu pridvor a tutungeresei, inclusiv chioșcul cu ziare și prăvălia ortopedică, pe o parte a străzii; blocul lui Giuvergeanu și vila lui Cociu, pe de cealaltă parte a străzii- acestea fură victimele proiectului de

⁸ Constantin Abăluță, *A sta în picioare*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 145.

⁹ *Ibidem*, p. 147.

¹⁰ *Ibidem*, p. 146.

¹¹ *Ibidem*, p. 151.

¹² *Ibidem*, p. 153.

¹³ *Ibidem*, p. 153.

demolare, conștiincios îndeplinit punct cu punct.”¹⁴ Însă, toți cei care sunt mutați la blocuri trăiesc umilința disconfortului, a depășirii limitelor suportabilului. Cel mai recent publicat jurnal al Anei Blandiana, care descrie ultimul an de dictatură, denunță condițiile inumane în care atât intelectualul, cât și omul simplu trebuie să supraviețuiască: „Au fost pe la noi Lucian Vasiliu și Nichita Danilov. Am vorbit de atmosfera din Iași, despre relațiile cu Basarabeni. Aceași deprimare. Avem în casă 8 grade. Abia mirarea ieșenilor ne-a făcut să realizăm dramatismul situației. Suntem mai îmbrăcați în casă decât afară, dormim cu sticle calde de apă la picioare. Sunt momente în care părem a ne obișnui, în care totul pare suportabil, și altele când exasperarea atinge limita plânsului sau, dimpotrivă, când creierul încetează să mai funcționeze normal și totul se lasă să alunece în apatie neagră. Nu știm care din cele două situații este mai periculoasă. Trebuie totuși să continui să scriu. E singurul punct de sprijin și singura salvare. Dar cât de greu de realizat.”¹⁵

Istoricul Dinu C. Giurescu descrie în studiul *Distrugerea trecutului României* politica de urbanizare a Partidului Comunist Român: „Până în 1989, cel puțin 29 de orașe au fost distruse și reconstruite în proporție de 85-90%. (...) Arhitectura tradițională și structura urbană au fost rase și înlocuite de clădiri colective cu un număr mare de apartamente și de o rețea de străzi diferită. A apărut o lume urbană, opusă celei anterioare, aproape fără legătură cu trecutul, dar cu monumente istorice izolate și alte câteva clădiri păstrate și uneori ascunse printre noile construcții. Demolarea rapidă era în curs în alte 37 de orașe. Acest nou concept-sistematizarea- și desfășurarea sa au fost subliniate în multe articole care aclamau realizările din întreaga țară.”¹⁶

Jurnaliștii aveau obligația să facă relatări despre realizările partidului unic într-un *neo-limbaj al regimului comunist*, așa cum îl numește istoricul Adrian Cioroianu. Acesta arată că în Țările Europei de Est, unde au existat politici totalitariste, presa și literatura aservită pun monopol pe o serie de cuvinte tocmai pentru a face credibil progresul socialist. Se face o disociere de tot ce înseamnă trecut, de urmele istorice ale poporului care ar putea fi puse în contrast cu noua politică: „Partidele vechi erau numite în batjocură partide istorice, dar cuvântul *istoric* era pus între ghilimele, pentru a desemna ceva învechit, retrograd.”¹⁷ Iată una dintre mizele totalitarismului românesc: ștergerea din memoria colectivă a faptelor istorice premergătoare instaurării comunismului. Dictatorul nu avea nevoie de urme ale trecutului care ar fi putut promova figuri istorice predecesoare lui, care să îl eclipseze. Parabolele perioadei denunță realitățile din spatele „realizărilor” aclamate de presa aservită cu ajutorul acestui neo-limbaj. Un număr mare de ficțiuni care scapă de furcile caudine ale cenzurii este animat de protagoniști care trăiesc adevărate drame ce contrastează, atât cu intențiile la nivel declarativ ale politicii de falsă expansiune a regimului comunist, cât și cu promovarea unui tip de erou salvator

¹⁴ Constantin Abăluță, *A sta în picioare*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 151.

¹⁵ Ana Blandiana, *Mai mult ca trecutul*, Jurnal, București, Editura Humanitas, 2023, p. 531.

¹⁶ Dinu C. Giurescu, *Distrugerea trecutului României*, București, Editura Museion, 1994, p. 50.

¹⁷ Adrian Cioroianu, *Nu putem evada din istoria noastră*, București, Editura Curtea Veche, 2016, p. 55.

pentru o națiune. Aceasta este cartea pe care o joacă Ceaușescu, la nivel de imagine. Presa scrisă dar mai ales televiziunea reflectă, mai ales în deceniul opt, promovarea „unui ritual de alimentare a cultului personalității”¹⁸, așa cum observă istoricul Cioroianu. Tot acesta face observația că singura formă de artă care încă reușește să fie credibilă și să aducă în prim-plan realizările comuniste este cinematografia. Realismul socialist este pe o pantă descendentă pe fondul creșterii nemulțumirii maselor. Televiziunea își dovedește ineficiența ca instrument de propagandă. Regimul totalitar este într-un puternic deficit de imagine. Un simbol al lipsei de credibilitate, așa cum subliniază Adrian Cioroianu, este, în a doua jumătate a anilor '80, „orientarea antenei către stațiile de televiziune din Belgrad, Budapesta, Sofia sau Chișinău.”¹⁹ În acest context, este explicabilă apariția unor texte care deconspiră, în mod subversiv, realitățile timpului.

Parabola rămâne preferată de o mare parte dintre prozatorii perioadei. Cu doi ani înainte de revoluție, Alexandru Ecovoiu publică într-un volum de proză scurtă *Călătoria*, care se poate fi azi citită ca un manifest împotriva orânduirii totalitare. Este descrisă experiența a 12 călători care pleacă din capitală în noaptea de revelion spre nordul țării. Se întâlnesc întâmplător în vagonul restaurant, fiecare dintre aceștia neștiind nimic despre viața celorlalți. Provenind din categorii sociale diverse și având vârste diferite, ei pornesc de la premisa unor ore petrecute împreună în care vor ignora convențiile pe care societatea le impune zi de zi. Vor refuza să se prezinte clasic, fiecare personaj spunându-și doar meseria. Profesorul, studentele, cascadorul, țăranul, preotul, elevul, biologul, arhivarul, minerul, revizorul contabil și electronistul vor accepta această formă de protest originală. Niciun nume nu va fi deconspirat până la finalul călătoriei. Spiritul de aventură este evident, toți își doresc evadarea din provinciile sufocante din care provin. Opulența este evidentă, contrastând cu toate constrângerile materiale ale societății totalitariste. Se ascultă muzică occidentală, în timpul mesei se poartă profunde discuții, ajungându-se și la problema dreptății și nedreptății. Minerul, un bărbat ferm, mărturisește auditoriului că a avut momente de revoltă la locul de muncă din cauza condițiilor grele: „Administratoru’, când i-am zis odată, s-a mirat adânc- apropo de mirare- și-apoi s-a răstit la mine de parcă i-aș fi cerut saună și bazin de marmură. „Ce mă- mi-a strigat administratoru’- te-ai boierit? Tac-tu tot aici a lucrat; du-te și întreabă-l; tot cu apă fiartă s-a freat în viața lui? Te-ai boierit, mă, și tu și ceilalți!” „Așa e- i-am zis- m-am boierit, că d-aia s-a freat tata cu apă rece, „să-i fie copilu’ mai domn” are dânsu’ o vorbă... cu palmele astea, ca talpa de bocanc, am dreptul să fiu domn; Domn cu „D” mare!”²⁰

În vagonul restaurant se vorbește liber, fără frica de a fi auziți. Cei care ascultă relatările nu judecă, empatizează, încurajează și îl respectă pe fiecare vorbitor. Categoriile sociale reprezentate sunt, de fapt, cele asuprite de regim. Fiecare se regăsește în dramele celuilalt, iar trenul evadează din timpurile grele, din locurile în care oamenii devin spirite captive. Se intră într-o dimensiune în care nu

¹⁸ Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx*, București, Editura Cartea Veche, 2005, p. 464.

¹⁹ *Ibidem*, p. 465.

²⁰ Alexandru Ecovoiu, *Călătoria*, București, Editura Albatros, 1987, p. 132.

există frică de securitate, în care personajele pot vorbi deschis despre apăsările cotidiene. Trimiterile spre realitățile deceniului opt sunt clare, dar textul primește, datorită naturii sale de parabolă, acceptul drumului către tipar.

Au aceeași soartă și alte proze scurte care arată dramele omului simplu în cenușiul comunist. O explicație a liberei treceri prin barierele cenzurii poate fi tocmai întinderea textului. Pretextul simplei radiografieri a banalului, într-un număr redus de pagini, de multe ori chiar într-o notă comică, se dovedește eficient în primirea unei verzi către editură. Este cazul volumului *Cauze provizorii*, scris de prozatorul Romulus Rusan, al cărui dosar întocmit de securitate în deceniul opt nu era deloc subțire. Povestirea *Găina urbană* constă într-o veritabilă descriere brută a lumii sărace surprinse în goana ne bună după alimente necesare supraviețuirii. Surprinderea amănuntelor cotidiene cu un savuros umor permite prezența unor aluzii la neajunsurile apăsătoare, la realitățile care contrastează cu realizările socialismului, mândrie a regimului totalitar. Personajul narator primește în dar o găină, pe care este nevoit să o crească într-un apartament de bloc. Speranța unui ou proaspăt zilnic, mult mai sănătos decât cele primite în rația lunară, schimbă starea de spirit a tuturor cunoscuților proprietarilor Ritei. „Scăderea considerabilă a producției”, „acoperirea consumului intern”²¹ sunt decupaje ale unui limbaj de lemn, des întâlnit în propaganda comunistă. Secvența „când mama unui copilăș răcit ne cerea măcar gălbenușul unui ou pentru a-i face un șodou”²² este sugestivă pentru disperarea oamenilor simpli, generată de condițiile precare de viață.

Istoricul Marius Oprea descrie în studiul său, *Moștenitorii securității*, aceleași realități pe care Rusan, în anii 80, le trăia personal și le putea sugera în substraturi, sub o mantie comică, după cum am văzut mai sus: „În România comunistă, de la începutul până la căderea regimului, omul de rând a fost supus unei agresiuni continue, unui control excesiv, inclusiv al vieții private. Omul de rând își ducea existența între pereții casei, iar fericirea însemna o bucată de carne cumpărată după ore întregi de stat la coadă. În condiții de lipsă continuă a celor necesare unui trai decent, stabilitatea regimului a fost în permanență apărată de un adevărat triumphi represiv, care avea la bază deciziile partidului, susținute, pe de o parte, de acțiunile Miliției și ale Securității și, pe de altă parte, de justiția comunistă. În acest triumphi al morții au fost distruse destinele a peste două milioane de oameni, a căror vină era doar faptul că renunțau cu greu la libertate și îndurau la fel de greu sărăcia și lipsurile. (...) Supunerea a fost obținută prin violență, iar materia primă utilizată a fost frica, prin care regimul și-a impus controlul asupra majorității populației.”²³ Studiul istoricului este valoros și pentru că reprezintă întocmirea unui inventar de nume de intelectuali care au fost victime ale anchetelor securității. Dintre cele mai notorii nume, pe lângă cel al autorului, se remarcă cele ale lui Caius Dobrescu, Andrei Bodi, Sorin Matei, anchetați în nenumărate rânduri în vremea studenției.

În notele informative li se reproșă adunarea în „cenacluri”, unde, „pe fondul audierii de posturi de radio străine, se angrenau în comentarii denigratoare la adresa

²¹ Romulus Rusan, *Cauze provizorii*, București, Editura Cartea Românească, 1983, p. 96.

²² *Ibidem*, p. 97.

²³ Marius Oprea, *Moștenitorii securității*, Iași, Editura Polirom, 2018, p. 27.

realităților social-politice din țara noastră.”²⁴ Intelectualul era cel mai vizat de structurile de represiune ale statului. El era „incomodul” greu de îngenunchiat, căruia nu i se puteau clinti principiile. Într-o povestire scrisă inițial în limba germană și dedicată Anei Blandiana, scriitorul Hans Bergel reușește să facă portretul acestui intelectual marginalizat, regăsit în jurnalele care au avut destinul literaturii de sertar înainte de revoluția comunistă: „Tu nu te încadrezi nicidecum în imaginea intelectualului pe care și-l doresc ei. Tu ești exact contrariul. Iar faptul că ești așa cum ești, cu interesele tale, cu înclinațiile tale, cu judecata, cu educația și cunoștințele tale, constituie o negare permanentă a imaginii lor despre lume. Cei ca noi sunt critica pe care o resimt zi de zi ca pe o provocare la adresa a tot ce cred și fac ei. Chiar dacă noi nu rostim niciun cuvânt. Însăși existența noastră este dovada nimicniciei și mizeriei lor. A lipsei lor de cultură și de Dumnezeu. În ochii lor, noi suntem reprezentanții trecutului, care trebuie nimiciti. Cei care au conștiința datoriei culturii moștenite. Dovada barbariei lor împotriva a tot ce e mai bun decât ei... cei ca tine și ca mine trebuie înlăturați, căci, prin simpla noastră existență, noi primejduim visul lor strâmb despre „omul nou”. Pentru asta trebuie să plătim. Ieri. Astăzi. Măine. Întotdeauna. Vina noastră este că existăm.”²⁵ Destinul personajului oglindește exact ceea ce studiul istoricului Adrian Cioroianu dovedea, dorința noilor lideri de a șterge din istorie urmele trecutului, de a nega valorile regimurilor premergătoare instaurării comunismului.

Povestirea la care facem referire este inspirată din experiența personală a studenției autorului, când a fost arestat la Cluj pentru incitare la rebeliune. Parcursul scriitorului este sinuos. Arestările acestuia se țin lanț. Manuscrisul unei parabole scrise în anii 50 este motivul unei alte încarcerări. Berger este unul dintre condamnații în urma desfășurării, la sfârșitul anilor 50, a procesului împotriva scriitorilor germani, constituiți într-un grup consemnat în arhivele securității de la acea dată ca „lotul scriitorilor germani”. Metodele de anchetă ale organelor de represiune se regăsesc, atât sub formă de confesiune în jurnale sau în proze precum *Metamorfozele doctorului Fulda*, cât și în studii istorice. Realitățile la care se fac trimiteri în jurnale precum cel al Anei Blandiana se regăsesc și în lucrări științifice, scrise în occident chiar în anii desfășurării ororilor (cum este cazul istoriei lui Vlad Georgescu), sau în țară în perioada postcomunistă (Adrian Cioroianu sau Marius Oprea). Povestirea continuă cu o confesiune cu privire la modul efectiv în care acționau securiștii: „Au venit și la mine. Trei inși. Cinci ceasuri m-au agasat cu vocabularul lor primitiv. După aia erau epuizați. Când le-am cerut să continue cu întrebările, pe mine nu mă deranjează, s-au cărăbănit. Nu, nu ne-am împrietenit... Duhoarea lor de copoi... A trebuit să aerisesc biblioteca o zi întregă până când parfumul fin de carte a revenit. (...) Eram la cinci minute de casa socrilor când am fost înșfăcat și aruncat în mașină ca un balot de paie. (...) Mi-au pus o mască de tablă ca ochelari peste față, ca să nu văd unde mă duc. (...) Ce tâmpiți sunteți, m-am gândit

²⁴ Marius Oprea, *Moștenitorii securității*, Iași, Editura Polirom, 2018, p. 265.

²⁵ Hans Bergel, *Metamorfozele doctorului Fulda*, București, Editura Eikon, 2022, p. 50.

admirând suspensia jeepului căruia nu-i păsa de gropi pe străzile astea socialiste, paradite, cu care voi vă mândriți...”²⁶

Aceleași metode de anchetă care mizau pe frica victimelor presate să „mărturisească” sunt descrise și în cele două volume ale scriitoarei Lena Constante, victimă a anchetelor perioadei: „Nu mai știam să vorbesc. Nu mai știam să articulez. Nu mai știam să îmi plasez vocea. Vorbeam cum vorbesc, poate, mușii, când încearcă ucenicia vorbirii. Câteva zile mai târziu, femeile mi-au mărturisit că în acea zi de întâlnire cu mine mi-au pus tot felul de întrebări, dar răspunsurile mele au fost de neînțeles. Vorbeam prea confuz. Prea precipitat. Punul freu al milițienței de serviciu în acea noapte lovește ușa de lemn întărită cu bare de fier a celulei. Este ora 5 dimineața. Printr-un reflex dobândit sub amenințarea pedepselor, picioarele mele, dintr-un salt, au atins podeaua. Placa de zinc astupând vizeta se rotește zgomotos. Ochiul milițienței mă privește o clipă. Placa se închide cu același scârțâit. Milițianca își poartă mai departe „sculara”. Primul gând? Calendarul. De opt ani rup dimineața fila calendarului meu mental. Repet de mai multe ori data zilei. Mi-o întipăresc în memorie. În închisorile comuniste calendarele sunt interzise. Cum interzise sunt și oglinzile, ceasurile, cărțile, hârtia și creionul.”²⁷

Paginile din jurnalul Anei Blandiana din zilele premergătoare revoluției, puse în relație cu mărturisirile Lenei Constante, ne arată că frica a fost principalul instrument prin care, de-a lungul a mai bine de cinci decenii, adepții politicii totalitare au obținut fie înregimentarea, fie reducerea la tăcere, prin umilire, a maselor: „26 noiembrie. Mi-era dor să stau de vorbă cu cineva de care să nu-mi fie frică, le-am spus, și am făcut-o într-adevăr cu sentimentul unei exorcizări, făcând curățenie, scoțând la lumină gânduri care se anchilozaseră de nemărturisire. I-am descoperit, la rândul meu, la fel e disperați ca mine, sfâșiați între conștiința că nu fac nimic și neputința de a descoperi ceva ce ar putea face.”²⁸ Sentimentul de captivitate este cultivat de securitate și în afara închisorilor. Ana Blandiana invoca, în pragul revoluției decembriste, două realități pe care au mizat comuniștii: anchilozarea ideilor prin nemărturisire și sentimentul neputinței.

Scrisul va rămâne singura salvare, așa cum mărturisesc ambele scriitoare: „De-a lungul anilor trăiți în detenție, a căuta cuvinte duioase sau melodioase, a le împleti, a le suda, a le da un sens și un ritm devenise pentru mine o necesitate. Timpul meu de viață nu era cu totul irosit. Concentrarea mea maximă, impusă de născocirea poveștilor mele în versuri, îmi aduce uitare și alinare.”²⁹ Ana Blandiana afirmă, în ultima pagină a jurnalului: „Nu, meseria mea nu e libertatea și nici nu a fost vreodată. Libertatea nu a fost decât cel mult instrumentul meu de lucru, unealta de care m-am folosit pentru a scrie. Meseria mea este durerea. Capacitatea de a suferi și capacitatea de a îmi exprima suferința, iar această meserie aproape că nu are legătură cu

²⁶ Hans Bergel, *Metamorfozele doctorului Fulda*, București, Editura Eikon, 2022, p. 52.

²⁷ Lena Constante, *Evadarea imposibilă*, București Editura Humanitas, , 2013, p. 23.

²⁸ Ana Blandiana, *Mai mult ca trecutul*, Jurnal, București Editura Humanitas, 2023, p. 530.

²⁹ Lena Constante, *Evadarea imposibilă*, București Editura Humanitas, 2013, p. 42.

libertatea, în orice caz se află, se desfășoară, se exercită într-un plan mult mai profund decât ea.”³⁰

Bibliografie

- ABĂLUȚĂ, Constantin, *A sta în picioare*, București, Editura Cartea Românească, 1986.
BERGEL, Hans, *Metamorfozele doctorului Fulda*, București, Editura Eikon, 2022.
BLANDIANA, Ana, *Mai mult ca trecutul*, *Jurnal*, București, Editura Humanitas, 2023.
CIOROIANU, Adrian, *Nu putem evada din istoria noastră*, București, Editura Curtea Veche, 2016.
CIOROIANU, Adrian, *Pe umerii lui Marx*, București, Editura Cartea Veche, 2005.
CONSTANTE, Lena, *Evadarea imposibilă*, București, Editura Humanitas, 2013.
COROBCA, Liliana, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, București, Editura Cartea Românească, 2014.
COROBCA, Liliana, *Instituția cenzurii comuniste în România*, Oradea, Editura Ratio et Revelatio, 2014.
ECOVOIU, Alexandru, *Călătoria*, București, Editura Albatros, 1987.
GIURESCU, Dinu C., *Distrușgerea trecutului României*, București, Editura Museion, 1994.
LOVINESCU, Monica, *Jurnal, 1985-1988*, București, Editura Humanitas, 2003.
LOVINESCU, Monica, *Unde scurte*, București, Editura Humanitas, 1990.
OPREA, Marius, *Moștenitorii securității*, Iași, Editura Polirom, 2018.
RUSAN, Romulus, *Cauze provizorii*, București, Editura Cartea Românească, 1983.

³⁰ Ana Blandiana, *Mai mult ca trecutul*, *Jurnal*, București Editura Humanitas, 2023, p. 534.